

AHMAD A'ZAM

NOINSOF MUSO

Hikoya

Muso yaxshi yigit — qobiliyatli. Lekin sal o'yingaroq. Buni o'zi ham biladi, biroq ko'p ham kuyina-vermaydi. Boshqalar, masalan, xonada u bilan yonma-yon o'tiradigan Turg'un aka nasihat qilsa, Muso: “Bola bo'lsin — shox bo'lsin”, deya kulib qutulib ketadi. Muso o'zining yana bir talay kamchiliklarinn biladi, lekin boshqa narsadan — garchi fe'l-atvorida nuqson hisoblanmasa ham — pulsizlikdan ko'p qiynaladi. O'zingiz o'ylab ko'ring: otasi uni edirsa-ichirsa, voyaga etkazsa, besh yil o'qitsa-yu, hali ham unga pul yuborib tursa! Musoqulboy — otasoqol iyagiga bitgan davangir yigit — endi otasini boqish u yoqda tursin, bir bosh, bir qulog'ini ham eplolmasa, har borganida unga sarg'ayib, ukalarining rizqidan yulib kelsa! yaxshimi shu?

Yoq, Muso bersang — eyman, ursang — olaman, degan lapashanglardan emas, o'zini boqish, mustaqil yashash yo'llarini ko'p axtaradi. Lekin iloji yoq-da. Laborantlikning oyligi sakson som, chirting-pirting bo'lib, qolga etmish somcha tegadi, bunga ovqat esinmi, kiyim-bosh olsinmi? Sigaretaning o'ziga har oy-da on besh somdan ketsa! Muso kechalari uxlamay oylanib chiqadi: xazina topib olsa, lotoreyaga “Volga” yutsa, sportlotodan hamma nomeri tog'ri chiqib qolsa yoki biron olihimmat odam: “Uka, men ilm ahli-ning shaydosiman. Mana, sizga on ming som. Ammo-lekin fanimiz rivojiga zor hissa qoshasiz. Bo'lmasa, rozi emasman”, deb jomardlik qilib yuborsa! Muso entikiblar ketadi, biroq... Qiyin ekan-da, ishqilib.

Muso chidadi, chidadi, yoq, oxiri bo'lmadi, direktorga kirdi: “Domla, bu pulingiz qorin toyg'azishga ham etmayapti-ku”, dedi. Direktor uni aldadi, avradi, iloji yoqligini aytdi: “Shtatlar sanoqli — sening oyligingni oshirish uchun, og'lim, boshqg bir xodimning oyligidan qirqish kerak”. Keyin Qudratovni misol keltirdi: “Shu yigit toqson sakkiz som bilan oila tebratadi-ya!”, dedi. Er yorilmadiyu Muso kirib ketmadi. U ozidan besh yosh katta Turg'un akaning oilasidagi tort jonni qanday boqishini hech o'ylab ko'rmagan ekan, juda xijolat tortdi, pulparast deb o'zini koyidi, qabulxonadai ming pushaymon bilan er bo'lib chiqdi.

Muso oyligimni oshiring, deb direktorga tiqilinch qilgandan roppa-rosa uch kun otgach, ishxonada xunuk gap tarqaldi, kimdir aspirant qizlar — Karima va Munavvarning stipendiyasini og'irlab qoyibdi. Upa-elik, taqinchoq-paqinchoqlariga tegmapti-yu, toqson sakkiz somdan — bir yuzu toqson olti somni o'amarib kvtibdi. Davlat bebaqo, pul — qolning kiri, falon-pismadon deb karillaymiz-u, le-kin, sabil, bir yuz toqson olti som katta pul-da Tort somgina

qo'shsa — ikki yuz som! Tushlikka chiqayotganlarida sumkada ekan, qaytib kelishsa, shuncha pul — yoq!

Boshlandi: qavatda kim bor edi, xonaga kim kirgan, tushlikka kim chiqmagan, kimning qo'li egiroq... Ayollar jonlanib, tashvishmand qiyofada og'iz poylagan, erkaklar burchak-burchakda so'kingan; shivir-shivnr, pichir-pichir... eski, remonttalab, mudroq ishxonaga fayz kirib, bamisoli hindlarning marhumnn kuydirish oldidan “ram-ram satti”, deb raqsga tushadigan marosimi o'tayotgan joyga aylanib qoldi.

Xunuk gap ishxonada ajina shamoldek jilpanglab yurdi-yurdi va nihoyat, qabulxonaga, undan to'ppa-to'g'ri direktorning qulog'iga kirib ketdi.

Musoning dami ichiga tushib, birovning ko'ziga qarashga botinolmadi. Ayniqsa, kotiba qiz hammani majlisga chaqirib yurganini eshitib, toza tamom bo'ldi. Boyniga ip solib kushxonaga sudralgan qoydek, direktor kabinetiga kirdi-yu, burchakdagi kursiga o'zini tappa tashladi — hukmni kutdi.

Direktor sozini bu gapning ishxona uchun naqadar sharmandalik, benihoya xunukligidan boshladi, og'ri (“og'ri”, demadi, “pulni olgan”, dedi) tashqaridan kirgan begona emasligi, qizlarga stipendiya tekkanini bilib, tushlikka chiqishlarini poylagan odamligini aytib, “Kim tushlikda shu erda qolgan bo'lsa, o'sha olgan”, dedi. Muso o'tirgan joyida chokib. ketdi. Direktor davom etib, “Balki o'sha noinsof hozir ichimizda o'tirgandir”, deb taxmin qildi. Bu Musoga: “Hoy, noinsof Muso, tur orningdan. Hammaning ortasida boyningga ol!”, degandek eshitildi. Hamma unga qarayotgandek, hamma uni og'ri tutib, mardlarcha boyniga olishini kutayotgandek tuyuldi. “Men olmadim. Olmaganimni o'zim aniq bilaman-ku, axir”, deya o'ziga taskin berdi, shorlik. Xayriyat, hech kim “Pulni Muso olgan”, deb ornidan sapchib turmadi. Musoning bugun tushlikka ertaroq chiqib, darrov qaytganini sotib qoymadi. Bundan tashqari, direktorning majlis chaqirishdan maqsadi og'rini topishdan kora (qaydan topadi!), pulini ochiq-sochiq tashlab ketgan qizlarni tergash, mahalliy komitetdan yordam uyushtirish, eng asosiysi — bu xunuk gapni ishxona ostonasidan chetga hatlatmaslikni qattiq uqtirib qo'yishdan iborat ekan.

Majlisdan bosh chayqab, afsus bildirib tarqaldilar. Musoning nazarida, odamlar pulidan ajralgan qizlarga emas, pulni olgan odamga achinayotgan-dek, tog'rirog'i, uni nazarda tutib, “Shunday yigit-a!”, deyayotgandek edilar. ,

Yo'qolgan pul ikki kuncha odamlarning og'zida shirin saqich bo'ldi. Hech kim o'zida tergovchilik mas'uliyati, javobgarligini his qilmagani uchun, orqavorotdan ikki-uch kishi og'ri deb topildi, barcha yaxshi-yomon tomonlari taroziga solingach, yana orqavorotdan oqlandi. Shunday qiziq voqeani boshqa joyda aytish qatag'on etilgani sababli, gap faqat ishxonada qizidi. Uchtadan yigirma beshtalik, torttadan besh, bittadan uch somlik ekan yo'qolgan pullar. Munavvar Halima opa bergan ellik som qarzini qaytarishi, Karima pul qo'shib, qishlik pal to olishi kerak ekan. Noinsof shu mushtiparlarning haqiga ko'z olaytiribdi. Keyin umuman og'rilik haqida gap ketdi. Tortta odam yig'ilgan joyda qadim zamonlardagi kallakesar,

yoltosar, toshteshar, qulfbuzar, chontakkatushar og'rilar haqida dahshatli va qiziqarli hangomalar aytili. Xullas, Nasriddin afandi qirq og'rini qanday aldagan bolsa, ishxonadagi bir og'ri qirq tog'rini shunday laqillatdi — uni hech kim topolmadi.

Bu hangomalar bosilguncha Muso ozini ozi eb qoydi, biroq, xayriyat, hech kim undan shubhalanmadi, uning ham kongli tinchidi. Hamma qatorida yordam ma'nosida undan ham besh som sorashganda, gunohdan forig' bo'lgandek, juda engil tortdi. Agar undan gumonsirashsa, boyoqish kambag'al, ozini qanday oqlashni ham bilmasdi: direktorga pulim yoq, deb kim kozyosh tokdi — Muso; doim tushlikka kim qarz soraydi — Muso; kimning oyligi kam — Musoning; oyligi kam bolsa ham, tez-tez restoranlarda kim davru davron suradi — Muso (aysh-ishratga qaydan topadi?); kim qizlarning xonasida laqillab yuradi — Muso; endi, xuddi osha kuni ayni tushlik paytida ishxonada kim qolgan edi — Muso-da!

Hamkasblarini qoyavering, shuncha dalil-isbotni sinchiklab tahlil qilib chiqqan Muso ham qizlarning stipendiyasini ozi emas, boshqa birov ilib ketganiga juda-juda hayron edi.

Oradan ikki haftacha vaqt otdi, Muso bu gaplarni esidan chiqarib yubordi. Shirinsaqychning ham shirini ketdi shekilli, odamlar uni tuflab tashlash-di. Musoga Shibutani degan amerikalik olimning "Sosial psixologiya" degan kitobi juda zarur edi, soroqlay-soroqlay, oxiri bir faylasuf dostinikidan topib keldi. Xonada hech kim yoq: Turg'un aka betob ekan, telefon qildi, Abduxalil javob sorab qayoqqadir jonadi. Muso ertalabdan beri Shibutanining kitobidan bosh kotarmay, oltmish sahifagacha oqidi, etti-sakkiz bet ko'chirma oldi. O'zining boshida ham psixologiyaga oid fikrlar g'ivirlab-yugurgilab qoldi. "Uyatchanlik — uyatchanlikdan uyalishdir. Agar hamma odamlar bir-birlariga kongillaridagi uyatln his-tuyg'ularni ayta boshlashsa, uyatchanlik yoqoladi. Nega birovlar ozlari shikoyat qilganda uyalmaydilar-u, boshqa kishining shikoyatiga g'ashlari keladi?", deb o'ygacha chomdi.

Muso ana shunday g'alati, oziga ham u qadar tushunarli bo'lmagan fikrlar og'ushida hayajonlanib otirganda, eshik g'iyq etib ochildi va Mukambarning chiroyli boshi korindi.

— Mumkinmi?

— O, albatta! Qadamlariga hasanot,— dedi Muso otirgan joyida.

Mukambar eshikni ehtiyotkorlik bilan yopdi, Musoga qarab iljaygandek bo'ldi.

— Yaxshimisiz,— dedi.

— Soyai davlatlarida!

Mukambar derazaga bir qarab qoydi, ong'aysizlanib, boshini quyi soldi, loklangan tirnoqlari tikildi-da, begona bir ovozda:

— Bugun menga hazillashdingizmi?—dedi.

Muso gavdasini orqaga tashlab yastandi.

— Hazillashdim.

U ertalabdan beri kitobga muk tushib charchagan hozir esa rostdan ham hazillashgisi, besh-on daqiqa hordiq chiqargisi kelar edi. Mukambar — istarasi issiq, shiringina juvon — hamisha hazilni kotarardi.

— Haznllashdim,— deb takrorladi Muso.— Pasportingizni oldim-da, ariza yozib, ZAGSga topshirib keldim. Qalay, boplabmanmi? U yoqda siz, bu yoqda men, bag'rimizni jizza kabob qilib yuraveramizmi?

Mukambar “Qoying shunaqa bachkana gaplarni” degandek, qol siltadi.

- Sumkamni kavlashtirdingizmi?

Muso qollarini koksiga chalishtirdi.

— Endi, nima desam ekan, avvalo, “sumkam” emas, “sumkamiz” deng, xopmi? Innaykeyin...

Mukambar unga g'alati tikildi, nimadir demoqchi edi, eshik yana ochildi-da, tashvishmand qiyofada Halima opa kirdi. Mukambar jim qoldi. Halima opa unga savol nazari bilan qaradi.

— Nima boldi?— dedi.

— Bilmasam, — dedi Mukambar tutilinqirab. — Muso hazillashibdimi...

Halima opa tanglayini taqillatdi, boshini sarak-sarak qildi.

— Ey ukam-ey, ukam! Kelib-kelib puldan hazillashasizmi?

Musoning kongliga xavotir oraladi.

— Toxtanglar. Qanaqa pul?

Mukambar qizarindi.

— Ozingiz... Sumkani kavladim, dedingiz-ku?

Musoning ichida nimadir uzilib tushgandek boldi.

— E, qoyinglar-e! Nahotki, meni... ertalabdan beri xonadan chiqqanim yoq, axir!

Mukambar mung'aydi, qollarini qovushtirib, kiftlarini qisganda, kichkina juvon, battar kichraydi.

— Yog'-e, Musavoy, kim sizni...— deya Halima opa gapining davomini ichiga yutdi.

— Nima, yana pul yoqoldimi?— dedi Muso yuragi uvishib.

Halima opa va Mukambar indamay tasdiqlashdi. Muso juda qattiq xafa boldi.

— Shu... Sakson som oylik olsam, tez-tez qarz sorasam, kimning puli yoqolsa... Darrov meni og'rn tutasizlarmi!

— Hay-hay, Musojon, nimalar deyapsiz! Opangizman-a, aylanay! Sizday yigitdan shu ish chiqadimi? Sizdan gumonsiragan odam kor boladi-ya, kor!

Halima opa Musoning elkasiga ustma-ust qoqqancha, kuyib-pishib tushuntirdi. Gap bunday bolgan ekan: Mukambar ertalab sumkasidagi karmonchaga yigirma uch som solgan; trolleybusda chaqasi yoq ekan, pul uzatsa, haydovchi naq qirq tiyinlik abonement beribdi: hozir pastki qavatga, kutubxonaga tushib, Tursunoy bilan besh minutgina gaplashib, qaytib chiqsa, sumkasida ikki somu oltmish tiyin turgan ekanu yigirma som yoq emish. Halima opaga aytsa, “e, olibdimi! Avval soraylik, Muso-puso hazillashgandir”, deпти. Keyin Mukambar toppa-tog’ri Musoning oldigan chopib kelaveribdi. Ustiga ustak, Musoning ham hazillashgisi kelib turgan ekan...

— Puldan boshqa hazil qurib ketgan ekan-da, deb bog’ildi Muso.

Halima opa oylanib turdi-da, songra:

— Yana osha oldnmikan?—dedi.

— Oshalaring kim?— dedi Muso.

— Kim bolardi! — dedi Halima opa.— “Turnaxon”da. Suvilonga oxshamay olgur!

Muso shu paytgacha og’rini burni iyagiga yopishgan allaqanday yalmog’iz kampir yoki hammayog’ini jun bosgan, badbashara, og’zi qiyshiq, bir koziqiga charm sirilgan erkak sifatida tasavvur qilganidanmi, qosh-kozi, oyoqqoli oz joyida bolgan rosmana odam, ustiga-ustak, qiz bola ekanligini eshitib, qorqib ketdi.

— Yog’-e?!—deb yubordi. -

— Iy-e, Musovoy, buni hamma biladi-ku?

— Rost,— dedi Mukambar ham. — Mahzuna Zokirovnaning har oyligidan yigirma besh som yoqolaverdi. Keyin bilsak — shu olgan ekan. Mening ottiz somim, Tursunoyning soati, Mapuz bechoraning qirq etti somi, tunov kungi pullar...

Muso angrayib qoldi.

— O, enag’ar-ey!.. e, kechirasizlar, og’zimdan chiqib ketdi.

— Olsin!—dedi Mukambar.— Bor-yog’i yigirma som ekan. Teshib chiqsin!

— Yigirma som ham pul-da, axir,— dedi Muso.

— Shuni uni ayting,— dedi Halima opa.

— Nima, bir gala xotin bolib ortaga ololmay-sizlarmi?— dedi Muso.— Bu... Nuqul og’zimga sokinish kelyapti-ya! Nahotki uni tiyib qoyolmasalaring? Direktorga aytinglar. Hech bolmasa...

— Ushlab olmasak, qanday aytamiz?

Muso qollarini orqaga qilib, uyoqdan-buyoqqa yura boshladi.

— Bu ham tog'ri. Lekin bir ilojini topish kerak-da. Nahotki, uni ushlab bo'lmasa, a? Pul qachon yo'qoldi? Hozirmi?

— Shu gaplashib turgunimizcha vaqt otdi-da, - dedi Mukambar negadir Musoga umid bilan termilib.

— Ta-ak,— dedi Muso Mukambarning termilishidan ta'sirlanib.— Tekshirib korsak-chi?

— Qanday?—dedi Halima opa.

Muso oylanib qoldi, qoshlarini chimirdi.

— Zamira... bu "Turnaxon" xonasida otiribdimi?

— Otirgandir,— dedi Mukambar.

— Xonasida,— dedi Halima opa,

— Unda pul shu erda. Ishxonada,— dedi Muso. Uning kallasiga ajoyib fikr kelgan edi.

— Halima opa, hozir siz achchiqina choy damlasangiz-da, "Turnaxon"ni chaqirsangiz? Mukambar bu paytda...

Mukambar orqaga tisarildi.

— E-e, men qorqaman.

— Sezib qoladi,— dedi Halima opa.

— Biron yo'lini topish kerak-da, axir,— dedi Muso qizishib.—Qachongacha bunday bo'ladi! Hadeb pul yo'qolaversa, "Turnaxon" yallo qilib yursa!

— Xonada Yo'ldosh aka ham bor-ku?—dedi Mukambar.

— Xosh? Unga tog'risini aytasizlar. Uning ozi "Turnaxon"dan bezor.

— Bari bir, juda noqulay. Og'ri bo'lgani bilan, odamning yuzi issiq,— dedi Halima opa.

— Ha, osha issiq yuzi qursin uning,— dedi Muso.— yuzim issiq deb og'irlik qilaveradimi! Sizlarning shunaqa kongilchanliklaringni biladi-da.

Ayollar indashmadi.

— Bugun yigirma som og'irlyaydi, ertaga kassadan hammamizning oyligimizni omarib ketadi. Og'ri onadan og'ri tug'ilmaydi, uni ozimizning kongilchanligimiz etishtiradi. Uning gunohiga ozimiz ham sherik,— deb Muso tashviqotga zor berdi.— Mayli, sizlar indamanglar — pullaring ko'p, maoshlaring oshib-toshib yotibdi! Har zamonda bir kambag'al ellik-oltmish som olsa olibdi-da, kamayib ketarmidi! Qaytangga yaxshi — savobga qolasizlar!

— Halima opa, bizdan nima ketdi, bir urinib koraylik,— dedi Mukambar oqarinqirab.

Halima opa indamadi.

— Eh, qiz bola boʻlganimdami!—deb xitob qildi Muso,

Halima opa Mukambarga qaradi:

— Mahzuna Zokirovnaga aytsakmi?

Mukambar Musoga qaradi. Musoning g'ashi keldi.

— Uni aralashtirishning nima keragi bor?

— U kishi Zamirani biron ish bilan chaqirsala Mukambar ikkalamiz...

— Vo!—dedi Muso, Mahzuna Zokirovnaning bu ishga aralashishidan norozi boʻlsa ham.— Zor! Ikkovlaring qarab chiqasizlar.

— Mayli,— dedi Mukambar.

Aniqlik kiritadigan hech narsa boʻlmasa ham Muso butun tadbirni qayta tushuntirib chiqdi: Mahzuna Zokirovna “Turnaxon”ni choyga, yoʻq, togʻri kelmaydi, yaxshisi, biron narsani oʻqishga chaqiradi (hozir doktorlik ishini mashinka qildiriyapti, shunga yordamlashing, desa ham boʻladi); Halima opa bilan Mukambar bu paytda “Turnaxon”ning sumkasini, stoli tortmalarini sinchiklab qarab chiqadilar.

Natijasini kelib Musoga aytadilar.

- Pulni topib olsak, nima qilamiz?— dedi Halima opa.

Muso hayron qoldi: rostdan ham, keyin nima qilishadi? U “natijasini menga aytinglar”, deganida faqatgina bu ishga rahbarligini taʼkidlagan, nariyogʻini oʻylab ham kormagan edi.

— Keyinmi?— deb kiftini uchirdi u.— Keyin... Avval topaylik, keyin bir gap boʻlar.

— Ularning xonasi roparama-ropara-ku!

Mukambarning bu gapi pishib kelayotgan ishni buzib yuborishiga sal qoldi.

— Hech konglim chopmayapti-da,— dedi Halima opa

— Obbo!—dedi Muso.— Muncha qorqasizlar. Axir, eshik yopiq turadi-ku. Oʻzi, shu ayollar bilan bir ishni bitirish qiyin. Sal narsaga darrov: “Voy oʻlmasam, bir balosi chiqmasa edi”, deb vahima qilishadi.

— Pul topilmasa-chi?

— Topiladi. Halima opa, topiladi, meni aytdi deng, topiladi! Topilmay qayga boradi? Qanot chiqarib uchib ketmaydi-ku.

Halima opa ogʻir soʻlish oldi.

— Tezroq boringlar,— dedi Muso.— Xonadan bitta-bitta chiqinglar — “Turnaxon” koridorda boʻlsa, shubhaga tushishi mumkin. Keyin, bunaqa hayajonlanib yurmay, bamaylixotir, goyo hech gap yoʻqday, pul yoʻqolganini bilmaganday tuting-da, oʻzningizni, Halima opa, Mukambar, siz ham.

Halima opa avval eshikni ochib, dolonga qaradi, songra, xuddi Zamiraning xonasiga kirayotgandek, bir-bir bosib, ehtiyotkorlik bilan chiqdi.

Muso kulib yubordi. Mukambar ham ojizgina, o'lganining kundan jilmayib qoydi.

— Sizdan zor izquvar chiqar ekan-da,— dedi.

— He, ozimizni xor qilib yuribmiz-da,— dedi Muso birdan kongli kotarilib.

Ular nimanidir kutib jim otirdilar.

Musoni xayol olib qochdi: Amerika, kan on, preriyalar... Gangsterlar g'ij-bij tolib yotgan Kolorado... U — maxfiy polisiya departamentining boshlig'i. Mukambar esa unga kotiba. Muso davlat bankini omarib ketgan ota xavfli jinoyatchilarni tuzoqqa tushiradigan maxfiy kodli operasiyaga rahbarlik qilmoqda. Mukambar mashinka yonida otirib, uning korsatmalarini yozib olmoqda.

— Endi boraveraymi?—deb soradi Mukambar. Muso bosh irg'adi — ruxsat.

— Rostini aytsam, juda qorqyapman,— dedi Mukambar.

Muso osmondan tushdi, “Amerika”dan qaytdi.

— Hech qorqinchli joyi yo'q,— dedi.— eng muhimi — pulni topish. e attang, og'irlashini oldindan bilganimizda, pullarning nomerini yozib qoygan bolardik.

— Bari bir taniyman,— dedi Mukambar jonlanib.— Bitta on somlik, ikkita besh somlik. Besh somliklar yangi, on somlik toza eskirgan edi.

Muso qidiruv operasiyasiga yanada chuqurroq kirayotgandek his qildi o'zini.

— Eskiligi-ku yaxshi. Biron belgisi, dog'-pog'i esingizda qolmaganmi?

— Bilmasam, korsam taniyman lekin. Toza abgor edi.

— Da, mayli, topilsin-ch”. Sinchiklab qaranglar.

Mukambar odatdagiga oxshamaydigan bir yurish bilan eshikka bordi. Chiqayotganida shunday katta eshikning kesakisiga elkasini urib oldi.

“Ikkita besh somlik, bitta on somlik”, dedi Muso o'zicha. U mana shu pullarni ko'z ongiga keltirdi. Halima opa “Turnaxon”ning sumkasi ichidagi qizil karmonchani (Muso kuzatuvchan yigit, bu karmonchani Zamira kotarib yurganiga ham e'tibor bergan) ochayotganida shu on somlik chiqadi. Ikki buklog'lik. Uning ichida esa yap-yangi ikkita besh somlikning chetlari kom-kok chizilib turadi. (“Hamma, hamma odam pulning yirigini albatta sirtga, maydarog'ini ichga olib taxlaydi. Qizig'-a?”) Muso ayniqsa shu on somlikni aniq kordi: lattaday eskirgan, rangi uniqqan, g'ijim... Shu qadar aniq kordiki, negadir uning topilishiga ishonmay qoydi.

“Nega topilmas ekan? Axir, shu pullar qaerdadir turibdi-ku!—deb yana o'ziga taskin berdi u. — Bordiyu Halima opa bilan Mukambar topolmasalar ham, hozir xuddi shu topda aniq bir joyda turgan chiqadi-ku!”

Eshik taraq etib ochilgan edi, Muso chöchib tushdi! Halima opa, ortidan yov quvayotgandek, hovliqib kirdi. Muso sapchib turdi.

— Nima boldi? Topildimi?

— endi, endi, Mahzuna Zokirovna Zamirani chaqirdi. Hozir sizni ham chaqiradi,— deya Halima opa ko'ylagining yoqasi bilan elpindi, chuqur nafas oldi.— Choyingiz yoqmi? Ichim yonib boryapti.

— Iy-e, meni chaqirib nima qiladi? Nima ishi bor ekan?

— Bir o'zim qorqaman, deyapti. Noqulay-da, unga ham,— dedi Halima opa va choynakning qopqog'ini ochib kordi.

- Mendan boshqa odam qurib ketibdimi?

- Unga bu ishni sizning maslahatingiz bilan qilayotganimizni aytdim...

- E-e,— dedi Muso, birdan kongliga g'ulg'ula tushib.

— Juda kallasi ishlaydigan bola ekan, deb aytdilar. O'zi ham kelsin, bir o'zim bo'lsam, Zamira sezib qoladi, dedilar.

“E, kalam ishlamay o'lsin!”, dedi Muso ichida.

— Hozir boraymi?

— Yo'q, o'zlari telefon qiladilar. Agar juda borigingiz kelmayotgan bo'lsa...

— Nega endi! Boraman!

— Lekin, Musojon, mening yuragim o'ynab ketyapti-da.

— Qoysangiz-chi, shunaqa gaplarni.

— Rost. Mana siz ham xavotirlanib qoldingiz-ku.

— Men-a?!

Muso Halima opaga mag'rur bir tarzda qarab qoydi.

— Xop, men Mukambarni chaqiray.

Halima opa chiqib ketdi.

Muso Zamiraga ro'para kelishini oyladi...

Telefon qattiq jiringlab yubordi. Muso kopdan beri tip-tikka bigizining ustida otirgan-u, bigiz payt poylab birdan sanchilgandek, otilib turdi. Stul ag'anadi. Muso trubkani kotardi.

Mahzuna Zokirovnaning ovozi loqayd eshitildi:

— Rahmonov?

— Ha, men,— dedi Muso.

— Salom alaykum!

Qolini koksiga qo'ygani Musoning o'zi ham sezmay qoldi:

— E, kechirasiz, salom alaykum!

— Rahmonov, hozir ishning birinchi bobi mashinkadan chiqdi. Shuni, mana, Zamiraxon bilan asliga solishtiryapmiz. yarim soatgina qarashmaysizmi? Hozir keling, xopmi?

Mahzuna Zokirovnaning ovozi qorqish, noqulaylik, hayajon — hech narsa sezilmas edi. Aksincha, o'zini Zamirani fosh etish operatsiyasiga aloqasi yoqligini pisanda qilib turardi.

Musoning kongli sal joyiga tushgandek boldi.

Lekin koridor kimsasiz, nimqorong'i, jimjit ekan. Kopi kuyib, bor-yog'i uchta qolgan neon chiroqlaridan biri sirli tarzda lip-lip etar, shiftni qalqitib korsatar edi.

Muso shiftga xavotir bilan qarab qoydi. Hozir Zamiralarning xonasida Halima opaning Mukambar bilan tintuv otkazayotganligini oyladi-yu, konglini vahm bosdi; kashalotlar og'zini ochib yotgan o'p'qon-ning ustidan muallaq yuzib otayotgandek, avaylab qadam qoydi.

Mahzuna Zokirovna torda — eshikka qarab, Zamira quyida — Mahzuna Zokirovnaga ropara otirgan ekan.

“Zigmund Freydning psixoanaliz nazariyasi o'z o'zidan vujudga kelmagan — u burjua jamiyatidagi ma'naviy inqirozning in'ikosi edi...”

Elliklarga kirib, sochlariga oq oralay boshlagan Mahzuna Zokirovna oqishdan toxtab, boshini kotardi, oltin gardishli kozoynagining bir shishasn “yilt” etib sovuq chaqnadi.

— Keling.

Olimaning shisha bilan qoplangan nigohi hech qanday ma'noni ifoda etmas, odamni qorqitar darajada bom-bosh edi.

— Salom alaykum,— dedi Muso, negadir ovozi qaltirab.

Zamira erga qaragancha tovush chiqarmay bosh irg'adi.

Musoga og'irlik sodir bo'lmagandek, Mahzuna Zokirovna bilan o'zining orasida Zamiradan bekitadigan hech qanday gap yoqdek tuyuldi.

Zamira stolga singib ketguday egilib olgan edi.

Muso uning yonidagi kursiga otirdi.

- Oldingizdagi ikkinchi nusxami? Uchinchi betni oching. Freyd haqidagi joyini topdingizmi? Qarang, Zamiraxon, qaerda edik?

Zamira indamay qol chozib, boyagi jumlani kor-satdi.

- “In'ikosidir”, shundaymi? Boshladik. “Yigirmanchi asr boshida Evropa burjuaziyasi orasida tushkunlik, axloq kategoriyalarining darz ketishi, kelajakdan umidsizlanish oqibatida... Freyd o'zining erotik ta'limotini yaratdi. Ayrim kuzatishlari medisina, jumladan, psixiatriya uchun qimmatli bo'lgan holda, ijtimoiy va ilmiy jihatdan xato bo'lgan bu ta'limot...”

Muso Zamiraga zimdan razm soldi: Zamiraning chozinchoq, suyagi turtgan yuzi kokarinqirab, ma'nosiz qotgan, burni oshshayib, yupqa lablariga sezilar-sezilmas soya tashlab turardi (Muso shuni ham kordi).

“Rostdan ham shu og’irlagan”.

- Rahmonov, qarayapsizmi?

Muso shoshib qoldi.

— Ha, qarayapman. Freyd haqida gap ketyapti. Mahzuna Zokirovna rostkamiga jahl bilan tikildi.

— Rahmonov! Sizni pashsha qorishga chaqirmadim. Xayolni keyin surasiz.

Muso qog’ozga qaradi, qatorlar lipillab, harflar xira tortdi.

— “edip kompleksi, “elektra kompleksi” degan g’ayriilmiy sxemalar boyicha og’il onani otadan, qiz otani onadan rashk qilar emish.

endi Muso qiziqib tinglay boshladi.

— “Freydning reaksiyon qarashlari ~arb va Amerika Qo’shma Shtatlariga keng yoyilib...”

Shu asnoda koridordan g’alati shivir, pichir-kuchur kelib, Muso quloqlarini ding qildi. U gap-sozlarini eshitmasa ham, Halima opa bilan Mukambarni tovushlaridan tanidi. Uzini qaerga qoyishini bilmay, Mahzuna Zokirovnaga, keyin Zamiraga, yana Mahzuna Zokirovnaga qaradi.

Mahzuna Zokirovnaning ovozi bir parda kotarildi.

— “Uning... izdoshlari...”

Birdan Musoning kozlari Zamiraning oqib bolib, ag’darib qoyilgan oq qog’oz ustidagi qollariga tushdi; qonsiz eti suyakka tortilgan, kom-kok tomirlari jilvirab turgan, tirsakkacha yalang’och qoldagi sezilar-sezilmas titroqni payqab, kongli bir xil bolib seskanib ketdi: “Og’rilarning qoli titraydi!”

Qolga birin-sirin qizg’ish, konglini aynitadigan darajada yoqimsiz donachalar toshib chiqa boshlaganda, Muso menga shunday korinyapti shekilli, deb kozlari yumib ochdi; bu orada donachalar xira tortib, bir tiyinlik, ikki tiyinlik tangadek noparmon dog’larga aylandi, kom-kok tomirlar ularning ostida bilinmay qoldi.

Zamira birdan qolini tortdi, “Im-m” deya ingranib, og’zini changallagancha, bukchayib qoldi.

Musoning yuragini allanarsa timdalab-yulib otdi.

Mahzuna Zokirovna qorqib ketdi.

— Ha-ha, Zamiraxon! Nima boldi?

Zamira yana bir ingrandi-da, eshikka otildi. Mahzuna Zokirovna “Zamiraxon!”, deganicha ornidan turdi, Musoga qarab hayron qotdi.

“Eshitdi! Ularning shivirini eshitdi!”

Mahzuna Zokirovna darrov özini bosib, kəzoynagini qoʻliga oldi.

— Rahmonov, nima boldi oʻzi?

Muso javob berishdan oldin koridor tomonga quloq tutdi: uning hisobicha, xuddi hozir Zamiraning vagʻillashi, Mukambarning chiyillashi, Halima opaning hay-haylashi eshitalishi, nimadir gurs etishi, nimadir sinishi, eshik qars ochilib-yopilishi kerak edi. Lekin bularning orniga neon chiroqning gʻongʻillashi elas-elas keldi — tinchlik edi.

— Bilmadim, quyanchiq-puyanchigʻi tutib qoldi shekilli.

Mahzuna Zokirovna kulmoqchi boldi-yu, lekin darrov lablarini yigʻishtirib oldi.

— Qopollik qilmang, Rahmonov.

Zamira tezda qaytib kirdi, togʻri kelib joyiga otirdi.

— Tishim birdan sanchib qolsa boʻladimi?—dedi u yana qogʻozga muk tushib.

“Boʻladi”, dedi Muso ichida.

Mahzuna Zokirovna Muso bilan koʻz urishtirdi-da, ota mehribonlik bilan:

— Haliyam ogʻriyaptimi?— dedi.

— Anal gin qoydim,— dedi Zamira.

Muso Zamiraning qoʻliga qaradi: hech qanaqa donacha-ponacha, dogʻ-pogʻ yoʻq; qonsiz eti suyagiga tortilgan, koʻm-koʻk tomirlari jivirlab, tirsagi turtgan, oddiy oriqlik qoʻl; qaltiramas, sahifa ustida xotirjam choʻzilib yotar edi.

“Pulni bekitib keldi!”

Hozir shu qoʻldagi tomirlar koʻkimtir suvilonchalardek oʻrmalab, chiqib, qochishi kerakdek edi...

— “Freydning original koʻringan ideyalariga ergashgan bu olimlar...”

Muso Mahzuna Zokirovnani toʻsatdan yomon koʻrib ketdi. Shu daqiqadan boshlab undan qoʻrqish ham oʻz-oʻzidan yoʻqoldi: koʻnglining bir- burchida achinishga oʻxshagan bir narsa uygʻondiyu ochdi — olimaning toza polatdan yasalgan pichoqlik tigiʻdek keskir ovozi hec qanaqa amirona kuch-puch yoʻq, bor-yoʻgʻi sovuqlik ekan.

Mahzuna Zokirovna oʻqiyverdi. Muso esa uning kəzoynagiga oshkora tikilib qoldi, agar u ham qarasa, “boldi qilaylik” degan ishora berishga chogʻlandi. Lekin olim bosh koʻtarmadi; soʻzlar xolodil nik muzxonasiidagi katak plastmassada qotgan, qirralari salgina eyilgan muz parchalari kabi shaldirab tokilaveradi...

Muso Mahzuna Zokirovnaning endi nega dissertasiyasiga yopishib olganiga tushunolmadi: axir, Zamiraning xotirjam oʻtirishidan ishni tinchitib kelgani shundoqlik koʻrinib turibdi-ku, olim hec boʻlmasa, Musoga javob bersa boʻlardi.

Nihoyat Mahzuna Zokirovna xuddi charchagan odamdek uf tortdi, ko'zoynagini olib, chakkalarini uqaladi...

Muso Zamiradan oldin chnqdi, tog'ri Halima opalarning xonasiga kirdi.

Halima opa juda darg'azab, Mukambar esa umidsiz bir qiyofada otirgan ekan.

Halima opa Musoni ko'rishi bilanoq yorildi:

— Yo'q! Hamma joyni titib chiqdik. Faqat tangasi bor. Bir som ham pul yo'q.

— Boya koridorda muncha shivir-shivir qildilaring?

— Sen kir, men kir qilib turgan edik-da.

— “Turnaxon” shu paytda chiqdimi?

— Endi eshigini tortmoqchi edim, shop etib chiqib qolsa bo'ladimi!

Demak, Muso yanglishmapti.

— U bekorga og'zini changallab chopgani yo'q. Shivir-shivirlaringni eshitib turgan edi. Pulni biron joyiga qistirib chiqdi. Sizlar yo'q narsani axtarib yuribsizlar.

— Yashshamay olgur-ey!— dedi Halima opa.

— Ustaligini qarang!—dedi Mukambar.

— Qoyinglar, endi foydasiz,— dedi Muso.— Yigirma somlaring ham ketdi — qulog'ini ushlab, chinqirib.

Halima opaning g'azabi oshdi.

— Nega qo'yar ekanmiz! Hozir borib shartta betiga og'risan, deb aytaman.

Mukambar nima deyar ekan, deb Musoga qaradi.

— O'zini bir... obisk qilsak,— dedi Muso yurak yutib.— Quruq g'alva ko'targandan kora...

- E, endi shuning basharasini korgani toqatim yo'q, - dedi Mukambar.

Lekin Halima opaning alami hali-beri ochmoqchi emas edi.

— Yoldoshni chiqarib yuboramiz-da, hamma xotinqizlarni tekshiryapmiz, deymiz.

— Konmasa-chi?—dedi Mukambar junjikib.

— Konmay korsin-chi!—dedi Halima opa.— Zorlab echintirarman.

Musoning zavqi keldi:

— Bir yulishmaysizlarmi!

— Eh-he, hali qariganim yo'q,— deya sal shashtidan tushdi Halima opa.— Bitta qoqsuyakka kuchim etmay, nima qilib yuribman.

...Muso “tintuv” natijasiga behad qiziqqanidan koridorda kutishga ahd qildi.

Biron daqiqalardan song Yoldosh aka chiqdi “Ha, Musavoy, og’ri mushukdek koridorni poylayapsiz?”, degan yoqimsiz gap aytib otdi.

Sal otmay Zamiraning vag’illashi, Mukambarning chiyillashi eshitildi. Nimadir gurs etdi, nimadir singandek bo’ldi...

Muso turgan joyida taxtadek qotdi.

Eshik qars ochildi-da, Zamira otilib chiqdi, butun qavatni boshiga kotarib vag’illaganicha, Musoning yonidan o’tib ketdi.

Muso g’alati bir shiddat bilan o’zini eshikka urdi, ichkari kirgach, shartta eshikni qulflab oldi; tanglayi qurib qolgan ekan, suvi yangilanmagan grafinni kotardi.

Qavatda bor odamlarning hammasi, nima gap ekan deb, koridorga chiqdi shekilli, g’ala-g’ovur boshlan? di.

Kimdir eshikni tortib kordi.

Tashqariga qarashga na jur’at, na mador bor edi Musoda.

Keyin Musoning tushiga ham kirmaydigan ajabtovur voqealar sodir bo’libdi: “Turnaxon” shu vag’illaganicha, Halima opaning aytishicha, “ishtonin boshiga ilib”, qabulxonaga, undan to’ppa-to’g’ri direktorning oldiga kiribdi, o’zidan ketib qolibdi (Muso buni eshitganda tishini tishiga bosdi, “yolg’on!” dedi); suv-puv ichirgan bo’lib, “o’ziga keltirishsa”, yana vag’illabdi, “Meni og’ri tutib, koridorda qip-yalang’och echintirishmoqchi edi, zorg’a qutulib qochdim, qochganimni Muso ham kordi”, deпти (Muso buni eshitganda o’tirgan joyida bir sakrab tushib, so’kinib yubordi); direktor uni otang yaxshi, onang yaxshi, deb tinchitishga urinibdi, keyin Halima opa bilan Mukambarni chaqirib, picha dag’dag’a qilibdi, “Uchovingni ham ishdan boshatib yuboraman”, deпти (Muso buni eshitganda “Shunchaki yo’liga-da”, dedi); direktor ayollarni “Turnaxon”dan kechirim so’ratgach, uchallasiga ham bu xunuk gapni ishxona ostonasidan chetga hatlatmaslikni qattiq uqtiribdi (Muso buni eshitganda indamadi).

Bu hangoma odamlarning og’zida ko’p ham turmadi, faqat ikki-uch kun burchak-burchaklarda, Zamiraga eshittirmay (yuzi issiq, axir!) shivir-shivir bo’ldi. “Izquvarlar”ning boshligidan kulishdi, Zamiraning ustakorligidan hayratlanishdi.

Lekin, hech kim Musoni tilga olmadi. Na Halima opa, na Mukambar, na Mahzuna Zokirovna bu haqda churq etmagani uchun, hech kim undan shubhalanmadi. Qaytaga, Mahzuna Zokirovna Musoning bergan salomiga mutlaqo alik olmay qoydi. Musoga odammisan ham demay otadigan bu olimo Zamirani har ko’rganida quyuq sorashadigan, uy ichlarigacha surishtiradigan bo’lib qoldi.

Muso rahbarlik qilgan mahfiy operatsiya muvaffaqiyatsizlikka uchraganidan keyin ikki oylar otgach, ishxonada “shtatlar qisqarmish” degan noxush gap o’rmaladi. Muso bu ilmiy dargohga hali ko’p foyda keltirishiga ishonsa ham, negadir o’zidan xavo-tirga tushib qoldi.

Lekin direktor undan qutulishni xayoliga ham keltirmagan, aksincha, “Bu bolani studentligidan beri bilaman, sal... unaqarog’-u, hali xom-da... lekin undan kop ish chiqishi mumkin. Kelasi yili aspiranturaga shuni yuborsakmikan?”, deпти. Muso juda quvondi.

“Xatga tushganlar” orasida Zamira ham bor ekan. Muso buni eshitganda Zamiraga achindi, dil-dilidan achindi. Har qalay, og’irlik deganida ham sal-pal obro’ bolishi kerakmikan, ishqilib, unga Zamiraning og’irligi juda abgor, bechora bolib tuyuldi. Bu og’irlikni na fosh qilib boladi, na fosh qilgandan keyin maqtanib... Bor-yog’i yigirma som ekan, arzimagan narsa. Shunga silliqqina ishdan ketkazildi. Odam degan muncha maydalashmasa-da: mayda og’ri, mayda izquvar... Dunyoda shunday katta ishlar bolayotgan paytda bu gaplar endi chontakdan tushib koldi-da.

Dunyodagi hamma katta narsa maydadan ulg’ayadi. Lekin Musoniki teskari — u kattadan maydalashib ketyapti. Odamlar bir ishda xatoga yol qoysalar, shundan kerakli saboq oladilar. Ammo Muso bechoraning xatosi ham kulgili, betayinroqmi-ey... Mana, endi oylab korsar, oshanda nega shuncha hovliqqanini ozi ham tushuna olmaydi: “Menga shu zarilmi-di?..”, deb xijolat tortadi.

Xijolatdan boshqa hech narsa yoq. Quruq xijolatning saboqlik joyi ham yoq.

“Qachon odam bolaman?”, deb oylaydi Muso. Nazarida, ozi bilan odamlik ortasida bir masofa bordek, bu masofani loy kechib otish kerakdek... ;

Xullas, yana shunday xunuk hodisa roy beradigan bolsar, Musoning birdaniga ozini katta odam bilib, bir chetda aralashmay turishiga ishonch yoq. |

Yana ham kim biladi, katta ishlar oz yoliga — katta odamlar zimmasida, lekin shunaqa mayda-chuyda hodisalarda Musoga oxshagan oyingaroqlarning vijdoni taskin topmay, hovliqib yurishi ham kerakdir — eshagiga yarasha tushovi-da; olamshumul ishlar qolidan kelmagandan keyin jilla qurmasa, arzimas narsalardan koz yumishmasin. yana shunday maqol ham bor: “Og’irlik ignadan boshlanadi”. Tog’irlik-chi?

Vijdon degan narsaning hamma ishga, katta-kichik demay, birdek tumshug’ini suqishini, shuning uchun ham ozining hali kop loy kechishini Muso hozircha tasavvur qilolmaydi.

Bu ahvolda qachon odam bolar ekan bechora?..